

Marzanna Kuczyńska
mkuczynska55@gmail.com

***Progi, pasaże, granice w kulturach
słowiańskich,
pod redakcją naukową Anny
Gawareckiej i Mieczysława
Balowskiego, Pro, Poznań 2011***

ABSTRACT. Kuczyńska Marzanna, *Progi, pasaże, granice w kulturach słowiańskich, pod redakcją naukową Anny Gawareckiej i Mieczysława Balowskiego, Pro, Poznań 2011*, ss. 346 (*Progi, pasaże, granice w kulturach słowiańskich, pod redakcją naukową Anny Gawareckiej i Mieczysława Balowskiego, Pro, Poznań 2011*, pp. 346). „Poznańskie Studia Slawistyczne” 1. Poznań 2011. Rys Press, pp. 325–330. ISSN 2084-3011.

Prezentowany tom ukazał się w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zadedukowano go znanemu badaczowi literatur słowiańskich, wieloletniemu dyrektorowi Instytutu – prof. Bogusławowi Zielińskiemu – z okazji rocznicy urodzin. Sylwetkę twórczą Profesora przedstawił w serdecznym słowie wstępnym dziekan Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej – prof. Józef Tomasz Pokrzywniak.

Na zawartość książki składają się artykuły pracowników jednostki, zarówno literaturoznawców różnych specjalności, jak i językoznawców. Ta różnorodność nie zatępiła monograficznego charakteru publikacji. Przewodni motyw tematyczny, symbolizowany przez triadę: „progi, pasaże, granice”, odzwierciedla naukowe zainteresowania Jubilata, którego dociekania badawcze, zwłaszcza ostatnich lat, koncentrują się wokół uniwersalnie pojmowanej geografii kulturowej Słowiańszczyzny, na

obszarach której dochodzi do styku, wzajemnego oddziaływania i/lub przenikania narodowych kultur i literatur w całym ich historycznym zróżnicowaniu. Ale jest to równocześnie terytorium, gdzie manifestacyjnie dają o sobie znać procesy separatystyczne, postawa odgradzania się od dawnych sąsiadów, współobywateli, współuczestników jednej (wspólnej) kultury. Niegdysiejsze miejsca wspólne w najbardziej jaskrawy sposób zaczynają w nowych konfiguracjach uobecniać toposy odrębnie stematyzowane, wyrażać wzajemną obojętność czy wręcz niechęć.

Autorzy prac zebranych w tomie *Progi, pasaże, granice* podejmują wysiłek rejestracji i analizy omawianych zjawisk na przestrzeni dziejów. Materiał treściowy podzielony jest na cztery niezależne części, porządkowane według kryterium chronologiczno-tematycznego: 1. *Sacrum i profanum*; 2. *Meandry tożsamości*; 3. *Postmodernistyczne pasaże*; 4. *Progi i granice w mowie i piśmie*.

Część pierwsza obejmuje teksty związane z epoką bałkańskiego średniowiecza oraz epickim piśmiennictwem folkloru. Paweł Działdul przedstawia serbskie koncepcje ideologiczne, oparte na biblijnej zasadzie wybraństwa, jakie uformowały się pod wpływem nastrojów eschatologicznych odczuwanych w regionie w okresie tureckiego podboju Bałkanów (*Na granicy „tego wieku” i „przyszłego wieku”*. *Atmosfera „końca czasów” w „Żywocie Stefana Lazarevicia” Konstantyna Filozofa Kosteneckiego*). Izabela Lis-Wielgosz bada rolę pamięci jako swoistego „narzędzia” przechowywania i środka przekazywania centralnych serbskich wartości państwowo-religijno-kulturowych (*Pamięć jako granica o(d)porności kultury*). Obszar Serbii pozostaje w polu zainteresowania Marioli Walczak-Mikołajczakowej, *Przestrzenie i granice w „Żywocie świętego męczennika spośród carów”, Stefana Serbskiego z Deczan*. Autorka omawia pod kątem funkcjonalnym sfery *sacrum* i *profanum* wyróżniane przez bułgarskiego hagiografa Grzegorza Camblaka, w świętej biografii serbskiego władcy. Wojciech Jóźwiak skupia się na artystycznej interpretacji początków narodowej historii, proponowanej przez bułgarskich prozaików, którzy przeprowadzają radykalną często konfrontację między pogańską a chrześcijańską tradycją najstarszej epoki funkcjonowania państwa, dowodząc nadrzędności pierwszej wobec drugiej – lub odwrotnie (*Chrzest Bułgarii – próba*

bilansu korzyści i strat na podstawie bułgarskiej prozy historycznej). Tekst Moniki Obojskiej dotyczy kwestii mentalnej granicy wolności i zniewolenia w sytuacji wielopoziomowego zróżnicowania etniczno-religijnego społeczeństwa imperium osmańskiego (*Z niewolnictwa do wolności i odwrotnie. Dychotomiczny obraz jednostki zniewolonej na przykładzie wybranych bohaterskich pieśni epickich bośniackich muzułmanów*).

Druga część książki poświęcona jest zagadnieniom tożsamości narodowej. Trzy artykuły – pióra Anny Gawareckiej, Urszuli Kowalskiej i Jana Pešiny – dotyczą problematyki czeskiej. Autorzy prezentują sylwetki osobowe, postawy świadomościowe, strategie ideologiczne, zbieżne lub odmienne formy działania, obecne zarówno w życiu, jak i w sztuce czeskiej w momentach historycznych przełomów – epoki odrodzenia narodowego (*Intryga czy miłość, czyli jak (nie)zostać budzicielem (wokół powieści Vladimíra Macury „Informátor”*), czasu zrywów lat 1968 i 1989 (*Pokolenie 68-89. Pokolenie dwóch przełomów, pokolenie dwóch dat, pokolenie graniczne*) oraz polityczno-kulturowych przesileń zachodzących na przestrzeni całej historii Czech (*Od tradycji duchowej do tradycji świeckiej. Historyczne metamorfozy czeskiego dziedzictwa świętowaclawskiego*). Lech Miodyński wskazuje znaczenie realnych oraz metaforycznych dróg, czy może lepiej – „przejsć”, dla świadomości pewnego rodzaju strefy „zamkniętej”, jaką jest tu współczesna Macedonia, rozczłonkowana geograficznie i okrojona terytorialnie (*Symboliczny korytarz międzystrefowy macedońskiej geosfery*). Artykuł Krystyny Pieniążek-Marković nie zostawia złudzeń, iż wyjście poza własną, oswojoną przestrzeń narzuca konieczność weryfikacji, przyjmowanych zwykle a priori, idealistycznych wyobrażeń o „innym”, zwłaszcza gdy traktuje się je jak „swoje”, niezależnie od konsekwencji takiego eksperymentu (*Graniczne doświadczenia romantycznej podróży do Bośni*). Obiektem swojej uwagi Margarita Sławowa czyni granice wewnętrzne, wytyczane przez kolejne etapy rozwoju człowieka, pośród których główne miejsce zajmuje nostalgiczny świat dzieciństwa, kładący fundament pod całą dalszą egzystencję (*Пространства на носталгичното в поезията на Валери Петров*). Artur Stęplewski podejmuje próbę rekonstrukcji modelowej figury słowiańskiego przywódcy odrodzeniowego ze wszystkimi jego zaletami i ograniczeniami,

wynikającymi z przynależności do multietnicznych i polikulturowych społeczeństw dawnych mocarstw Europy (*Wojskowy czy ksiądz? – lub jak stworzyć naród?*). Marinko Zekić kreśli mozaikowy obraz kultury Bośni i Hercegowiny, głęboko zakorzeniony w chrześcijańsko-muzułmańskiej, a także żydowskiej tradycji religijnej i warunkowany zasadą bezkonfliktowego współistnienia zamieszkujących kraj nacji, który uległ naruszeniu w latach 90. XX wieku, dając początek procesom dezintegracji i narastających antagonizmów wzajemnych (*Na raskrižju svjetova: Bosna i Hercegovina između sna i jave*).

Trzecia część tomu nosi najbardziej zróżnicowany charakter. Spektrum tematyczne rozpięte jest między twórczością folklorystyczno-literacką i filozoficzną Bułgarii, Chorwacji, Czech, Francji, Macedonii, Serbii. Otwiera go praca Małgorzaty Balcerzak o niwelowaniu granic świata rzeczywistego i fikcji, które kieruje uwagę ku wielorako rozumianym kategoriom rozpadu, implikującym gruntowne przewartościowanie dotychczasowych systemów aksjologicznych (*Nomadowie w świecie podwojonym. O ruchomych granicach rzeczywistości w „Podoboj” Danieli Hodrovej*). Proza innego czeskiego pisarza – Ladislava Fuksa – opracowana została przez Joannę Mielczarek – (*Pamięć rzeczy niezaznanych. Historia i groteska w powieści Ladislava Fuksa „Myszy Natalii Mooshaber”*). Autorka odczytuje powieść w kluczu problematyki wojennej odnoszonej do zagłady ludności żydowskiej, przede wszystkim łódzkiego getta, dokąd deportowano także kilkadziesiąt tysięcy Żydów praskich.

Zvonko Dimoski poprzez dyskurs genderowy (m.in. koncepty płci, ciała) przedstawia macedoński folklor, porównując go z folklorem innych krajów, serbskim, polskim (*Еротиката и друзи белези на народното творештво помеѓу традицијата и механизмите на родовиот пристан*). Kwestie złożonej samoświadomości, ukształtowanej na ziemiach serbskich podczas niewoli tureckiej, porusza Jelena Jovanović (*Мане сећања и мане идентитета или магија бројева и емоционална географија у роману „Хамам Балканија” Владислава Бајца*). Ewę Szperlik interesują sfery zjawisk fizjologicznych w chorwackiej prozie, będące odbiciem różnorodnych reakcji na traumatyczne wydarzenia wojenne ostatnich lat XX wieku (*Przestrzenie i granice cielesności – motywy somatyczne w prozie S. Drakulić*

i Z. Fericia). Galię Simeonową-Konach przyciąga zagadnienie stylizacji i jej granic w ujęciu postmodernistycznym na przykładzie utworów Jordana Radiczkowa i innych bułgarskich twórców (*Междy стилизациите и симуляциите*). Anna Skibska otwiera przed czytelnikami drzwi światów potencjalnych, gdzie „aranżuje” literacko-intelektualne „spotkanie” Charles’a Baudelaire’a i Jacques’a Derridy, odkrywając nowe wrażenia, jakie może zaoferować ta wspólnota w procesie lektury (*Marginesy onirokrytyki*).

Tom wieńczy grupa siedmiu studiów lingwistycznych, dotyczących zróżnicowanych problemów językoznawstwa oraz translatoryki. Mieczysław Balowski wskazuje zadania, możliwości i ograniczenia przekładu w kontekście kultury (*Język a kultura – bariéry a hranice překlada*). Historyczno-kulturowe analogie ujawnia Patryk Borowiak, analizując materiał onomastyczny pochodzący ze słowiańskich miast (*Topograficzne nazwy ulic w miastach południowosłowiańskich na przykładzie Płowdiwu i Rijeki*). Natalia Długosz prezentuje tendencje słowotwórcze, zakres znaczeniowy i funkcjonalny rzeczowników z pierwszym komponentem „попфолк-” w najnowszej leksyce bułgarskiej (*Попфолкграници, попофолкпростраство, попфолкпребход? – bułgarskie rzeczowniki złożone z komponentem ПОПФОЛК-*). Roman Sliwka skupia się na perswazyjnej funkcji środków enumeracyjnych języka reklamy (*Perswazyjność progów liczbowych w reklamie*). Związki frazeologiczne wyrażające pozytywne i negatywne stany emocjonalne (np. zachwyty, wstyd, rozpacz) wchodzi w sferę badawczą Macieja Szymańskiego (*Bułgarska frazeologia somatyczna w polu tematycznym UCZUCIA, EMOCJE I ICH OCENY*). W nawiązaniu do aktualnych europejskich procesów integracyjnych Lidia Wiatrowska zastanawia się nad zaletami i wadami odmiennej formy pisma (cyrylicy) Słowian południowych (*Alfabet cyrylicki na Balkanach – próg do Europy*). Podobny, w pewnym sensie, problem rozważa Magdalena Baer, odnosząc go do warunków Chorwacji sprzed półtora stulecia (*Ortografia przejścia – czyli o problemach chorwackiej grafii w XIX wieku*).

Jak wynika już z pobieżnego przeglądu, zawartość monografii *Progi, pasaże, granice* obejmuje szerokie spektrum zagadnień podejmowanych obecnie w środowiskach naukowych nie tylko polskiej, ale również zagranicznej slawistyki. Autorzy trafnie oddają swoistość kulturowo-

literacką prezentowanych zjawisk w obrębie Słowiańszczyzny południowo-zachodniej, nie abstrahując od zagadnień kontrowersyjnych. Naukowej refleksji, czy to teoretycznej, czy analitycznej, poddawane są problemy dyskusyjne i sporne, notowane zagrożenia płynące ze współczesnej sytuacji politycznej, generowanej czynnikami historycznymi – jak afirmacja samowystarczalności, model „oblężonej twierdzy”. Zasadnicza wartość nadawana jest jednak dyskursowi pozytywnemu, a ten cel przyświeca także reprezentowanej przez Jubilata humanistyce zaangażowanej – funkcjonowania ponad i poza podziałami – poszukiwania rozwiązań, nawiązywania nowych lub odtwarzania dawnych kontaktów międzykulturowych i międzyliterackich. Na podkreślenie zasługuje fakt włączenia się do badań dużego grona młodych adeptów sławistyki, których prace reprezentują wysoki poziom naukowy, tym bardziej że wielu z nich to wychowankowie Profesora Zielińskiego. Pewne, widoczne w tomie, usterki techniczno-językowe nie umniejszają jego walorów poznawczych.